

Писменото слово: автограф или алогограф. Размишления върху „ръката на Хайдегер¹“

Владимир Стойчев

Този текст е своеобразен акт на отдаване на почит към паметта за моя колега и приятел Димитър Зашев, който е продиктуван не единствено от лични, но и от ситуационни съображения, а именно – преди 7-8 години имах удоволствието да бъда докладчик на една от сбирките на „Феноменологично ателие“ (създадено и ръководено от Д. Зашев), проведена в сградата на бившия Институт за философски изследвания, с тема на моето експозе „Ръкописът и машинописът: автограф и алогограф“. Тази тема ме вълнуваше, защото двете основни насоки на моя философски интерес бяха и са „философия на техниката“ и „философия на тялото“, а преходът от ръкопис към машинопис е теренът, на който технологията и антропологията си дават среща... По онова време бях нахвърлял само някои идеи, които исках да обсъдя с гостите на семинара – в това число и с Д. Зашев, който присъстваше - и които днес в малко по-разгърнат вид са изложени в раздела „размишления на автора“. И в настоящия му вид този текст не е завършен в смисъл, че повдига повече въпроси, отколкото дава отговори.

¹ Това са размишления върху „ръката на Хайдегер“, но не и върху посочените в края на текста използвани произведения на Дерида (които съм ползвал единствено като помощни референции – и затова не съм се позовавал на тях - към разглеждания проблем), защото те не добавят, според мен, нищо съществено различно от казаното от Хайдегер относно мисленето, словото, писмото и връзката им с ръката като eine eigene Bewandtnis.

Хайдегер за ръката, писмото, мисленето, ръкописното и
машинописното слово

Mit der Hand hat es eine eigene Bewandtnis (Случаят с ръката е по-особен), казва Хайдегер² → тоест, с ръката на човека ние имаме работа с нещо същностно особено, характерно и своеобразно, но не като част от неговото органично тяло.

Маймуната, например, притежава органи за хващане (улавяне), но не притежава ръка³ → става дума за една бедност (оскъдност), за едно бедно (оскъдно) съществуване (битие) - Armsein⁴ - и за една липса на свят у маймуната. Респективно, у човека именно анималистичните липси му придават човешкост. Тази пропаст между лапата и ръката е словото и мисълта. „Само едно същество, което говори, т.е. което мисли, може да има ръка и да сътворява в боравенето (манипулирането, употребяването) творби на ръката.“⁵

Какво извършва човешката ръка в правенето, познато ни като занаят (Handwerk), за да може да го дефинираме и като Hand-Werk (ръкоделството), което не е професия? Чиракът-дърводелец не се учи само да употребява инструментите, да вниква в употребата и полезността. Това го прави същински чирак-дърводелец, който има пред своя вътрешен взор автентичните модуси на дървото. Той се съгласува с формите, които са в потенция в дървото такова, каквото то влиза в дома на човека (като мебел, например). Автентичният дърводелец се съгласува със скритата пълнота на

² M. Heidegger. What Is Called Thinking, Harper & Row Publishers, New York- London, 1968, p. 16.

³ Ibid.

⁴ Ако камъкът е weltlos (los - „без“, „липса“), а животното е weltarm (arm - „беден“, „оскъден“), то човекът е weltbildend („светообразуващ“, „светоформиращ“).

⁵ Ibid. (Виж също: Мартин Хайдегер. Парменид, Санкт-Петербург, Изд. Владимир Даль, 2009, с. 176.)

същността на дървото, а не с инструмента и с потребителната стойност.⁶ У Хайдегер валоризацията на автентичното Hand-Werk имплицитно съдържа в себе си съпротива срещу принизяването или упадъка на ръката в модерната индустриална машинизация и автоматизация. Handwerk, ако е благороден занаят, не е настроен, подобно на някои други ръчни дейности, към потребителската ползност или към търсенето на печалба. Този благороден занаят в качеството му и на Handwerk (занаятчийски труд), и на Hand-Werk (ръкоделство) е също така занаятът на мислителя или на (об)учителя, който учи на мислене.⁷ Съотнасянето между автентичния и неавтентичния Handwerk е аналогично на отношението между dichten (съчинявам, пиша поезия) и denken (мисля)

Хайдегер привилегирова ръката, когато говори за отношенията между мисленето и занаята на (об)учителя, но тя трябва да се мисли не като анатомичен орган, биващо или обект → ръката мисли (автентично) преди да бъде мислена (теоретично или неавтентично), тя е мисъл, една мисъл, мисълта. Да се мисли, това е работа на ръката, казва Хайдегер и търси аналогия между мисленето и ръкоделството. Мисленето е ръкоделство (ein Hand-Werk) и всяко произведение на ръката почива в мисълта.⁸

Жестовете на ръката имат своя смислов аналог в речта и това с най-голяма чистота (очевидност) се проявява, когато човек „говори“ мълчейки (когато говори наум или когато чрез жеста на ръката явява словото).⁹ Обаче, само когато говори, човек мисли, а не обратното, както постулира метафизиката.¹⁰ Аргументацията на връзката мисъл-жест-слово гравитира около опозицията давам-взимам: ръката на човек дава и се отдава подобно на

⁶ Ibid., p. 14-15.

⁷ Ibid., p. 15.

⁸ Ibid., p. 16.

⁹ Ibid.

¹⁰ Ibid.

мисълта или на онова (битието), което се отдава да бъде мислено и ние още не го мислим, докато органът на маймуната (и на човека в модуса му на биологична твар, дори понякога и на animal rationale) може само да взима, да хваща, да се сдобива с нещото. Животното може само да взима или да манипулира (употребява) нещото, доколкото то няма работа с нещото като такова. Животното не оставя нещото да бъде това, което то е в своята същност. То няма достъп до същността на биващото като такова.

Машинописът разрушава едно-актното единство на изписваната дума – а именно, отнема нейната графична монолитност, превръщайки я в секвенция от изписвани на интервали (макар и малки) една след друга букви - която ръкописът запазва и събира в едно. Машината за писане изтръгва писмото от същностната сфера на ръката, т.е. и на словото (на думата). Чукнатата с клавиш, т.е. отпечатаната с машина, дума е само едно копие.¹¹ Хайдегер напомня за времето от зората на пишещата машина, когато едно дактилографско (δακτυλός, пръст) писмо накърнява (е в разрез с) благоприличието. Днес е тъкмо обратното: едно писмо, написано на ръка, се приема за нещо извън нормата.¹² „В писането на машина всички хора си приличат.“¹³

Тази фетишизация на ръкописа у Хайдегер върви ръка за ръка с твърдата му убеденост, че писмото само по себе си - независимо от исторически появилите се негови форми на представяне (в това число и ръкописът, и машинописът) - е главният фактор, способстващ за упадъка на словото.¹⁴ Машинописът е съвременен вариант на иманентната на писмото потенция за обезсилване (водещо до закърняване) на словото. Тази

¹¹ Мартин Хайдегер. Парменид, Санкт-Петербург, Изд. Владимир Даль, 2009, с. 177.

¹² Пак там, с. 177-178.

¹³ Пак там, с. 178.

¹⁴ Пак там, с. 177.

рушителна (по отношение на словото) потенция на писмото, от една страна, достига своя настоящ апогей в омашиновяването на ръкописа, а от друга – тя е първопричината мисленето да намери своя дом (да получи своя постоянен адрес) в „литературата“. Не случайно Хайдегер казва, че Сократ е най-автентичният мислител на Запада, именно защото нищо не е написал или, с други думи, мисълта залянява от момента, в който сме започнали да пишем и това е моментът, в който мисълта е навлязла в „литературата“. Това вторично е предопределило и съдбата на западната наука, било като *doctrina* (през Средновековието), било като *scientia* (от Модерните времена до ден днешен).¹⁵

Допълнителен акцент от грижата на Хайдегер относно обезценяването на писмото, на ръкописа и на ръкоделието е отношението му към *dichten* (съчинявам, пиша поезия) и *denken* (мисля), които, според него, също са дело на ръката, изложено на същите заплахи, както ръкоделството (*Hand-Werk*) на дърводелеца. Хайдегер никога не поставя философията и науката (в качеството им на „литература“) на висотата на мисълта или на поезията.

Размишления на автора относно ръкописа и машинописа

1. Жест ≠ жестикуляция

Жестът е откъм атрибутите на словото, докато жестикуляцията е откъм акциденциите на словото (тя е формализиран жест, тя конотира жеста). Жестът е съдържание, а жестикуляцията е форма. Ръкописът е неразчленен в неговата морфична цялост жест. Машинописът е секвенция, поредица от жестикулации.

¹⁵ M. Heidegger. *What Is Called Thinking*, Harper & Row Publishers, New York- London, 1968, p. 17-18.

2. В ръкописа човек „говори“, изразява (с)мисъл по един собствено антропогенен и идиосинкразен начин, подобно на „говоренето“ и изразяването на (с)мисъл чрез жеста. Ръкописът е антропогенен жест, той е „ръката на Хайдегер“.

Ръкописът изражда писмото в неговата (морфична) цялост, докато машинописът го абортира парче по парче, сигла по сигла.

Ръкописът е строго индивидуален акт, той е „аз“-ов и затова е автограф или подпис, докато машинописът изтръгва писмото от неговата идиосинкразност, превръща го в универсализирана процедура и затова е алограф. Ръкописът създава оригинали, а машинописът – копия.

Ръкописът е „снимка“ на неговия автор, докато машинописът няма автор. Всеки може да е негов автор.

3. Ръкописът е производство, а машинописът е възпроизводство. Първият има аура, а вторият – не. Възпроизводството на автентичен ръкопис е или невъзможно, или, ако е възможно, е изкуство (от практическа гледна точка) и същевременно фалшифициране (от юридическа гледна точка).

4. Изхождайки от предпоставката, че мисълта предхожда писмото → при ръкописването мисълта повторно явява себе си в хода на слятото (до голяма степен автоматично и неосъзнавано) изписване на сиглите, докато при машинописа, тъй като изписването на сиглите не е слято, а разчленено на натискане на отделни клавиши, в хода на машинописното изписване на словото мисълта не явява себе си повторно → ръкописващият мисли мисълта, стояща зад писмото, а машинописващият мисли ортографа на писмото.

5. Ако приемем, че ръкописът и машинописът изразяват един и същ смисъл, то в първия случай имаме общуване (смисълът е споделен с тесен кръг от хора, той е донякъде съкровен), а във втория – комуникация (смисълът е споделен с много хора, той е публичен). В първия случай

предаваният смисъл (информация) е персонифициран(а) и има собствена аура. Във втория случай предаваният смисъл (информация) имплицитно съдържа в себе си статуса на копие (поради много-адресатността си и възможността авторът да е анонимен).

6. Преходът от ръкопис към машинопис е снемане на посредничеството на ръката за предаване на словото (смисъла) → в бъдеще ще се стигне (най-вероятно) до снемане на посредничеството и на жеста, и на гласа при предаването на словото (смисъла) → клавишите ще се „натискат” с поглед или с мисъл, дори е възможно мислите да се сдобият с „невронна идентификационна карта“ и впоследствие технически да бъдат екстрахирани от главата¹⁶ и пресъздадени като писмо (реално или виртуално, физическо или „свръхсетивно”).

7. Проблемите за скоростта на писане и за (не)правилното разчитане на ръкописния знак се мислят за определящи прехода от ръкопис към машинопис, но всъщност този преход експлицира същностната преходност на писмото като посредник за предаването на словото (смисъла).

8. Това, че не пишем вече на ръка, а само натискаме един клавиш на клавиатурата, води до отпадане на аспекти от мозъчната дейност, които са свързани с осъзнаването на буквата, с регулацията на ръката от кората на главния мозък как да създаде символа, с координацията на движенията... Вместо това - едно натискане. Удобно, но води до промени в начина, по който мозъкът осмисля писмото.

9. Ако разгледаме релациите „слово → писмо → образ“ и „слово → лист → екран“ виждаме, че преходът от писаното/изобразеното на лист слово (независимо дали е ръкопис или машинопис) към писаното/изобразеното на екран слово, подобно на прехода от изговаряното в непосредствен контакт с

¹⁶ Наскоро излезе информация, че е създаден алгоритъм, позволяващ декодирането на мисли.

реципиета слово към изговаряното в опосреден контакт слово (когато реципиентът на словото е виртуален), променя начина, по който възприемаме и мислим словото.

ИЗПОЛЗВАНА ЛИТЕРАТУРА:

Дерида

- Jacques Derrida. *La main de Heidegger (Geschlecht II)* in: *Psyché - Invention de l'autre*, P., Galilée, 1987.

- Jacques Derrida. *De l'esprit - Heidegger et la question*, P., Galilée, 1987.

Хайдегер

- Мартин Хайдегер. *Парменид*, Санкт-Петербург, Изд. Владимир Даль, 2009.

- M. Heidegger. *What Is Called Thinking*, Harper & Row Publishers, New York-London, 1968.

- M. Heidegger. *Qu'est-ce que la métaphisique?* in : *Questions I*, P., Gallimard, 1968.